

The work mathematically simulate the game situation involving two players and the game price, indicating an advantage when applying optimum mixed strategy of the first player experimenter, and losing the other player's subjects. Winning guinea possible if he has extrasensory abilities.

It has been conducted the experiments and the result of the experiment has been interpreted by methods of mathematical statistics in quantitative evaluation of experimental extrasensory abilities and has been evaluated quantitatively reliability of the value of extrasensory abilities.

Experimental study of extrasensory abilities volunteers indicated a lack of skills, or if any, on their "paradoxical extrasensory."

The term "paradoxical extrasensory" was introduced by the author. The term "paradoxical extrasensory" should be understood as an ironic stance guinea reaction to stimuli, which can be described by the phrase "opposite reaction" or "inadequately strong reaction" that leads to making wrong decisions.

Keywords: *psychology, parapsychology, extrasensory, game theory, combinatorics, mathematical statistics, quantification of the extrasensory.*

УДК 783.2(477.87)

РОЛЬ МУКАЧІВСЬКИХ ЄПИСКОПІВ У РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ ТРАДИЦІЙ ЦЕРКОВНОГО СПІВУ НА ЗАКАРПАТТІ XVIII – ПОЧ. XX СТОЛІТЬ

ЗАДОРЖНИЙ І.З.

Мукачівський державний університет

У статті розглядається діяльність Мукачівських єпископів у розвитку освіти на Закарпатті XVIII – поч. XX століть. Відзначається важливість відкриття Мукачівської богословської школи, духовної семінарії та учительської гімназії, народних шкіл, збереження традицій церковного співу.

Ключові слова: *єпископ, освіта, церковний спів, школа, ірмологійон.*

У сучасному культурно-освітньому просторі простежується активна увага до християнських цінностей, відбуваються фестивалі духовної музики, розширюється тематика наукових досліджень, у яких поглиблено розкривається історія церковної музики, проблематика впливу засобів художньої виразності сакрального мистецтва на естетичне формування особистості, патріотичних почуттів, виховання духовності і моралі. Актуальним стало не тільки звернення до художніх цінностей сакрального мистецтва, але і його широке використання у шкільному компоненті освіти.

Відповідні процеси добре ілюструють спрямування на осмислення національної духовної спадщини, пошуки шляхів гуманізації освіти, у чому особливої ваги набуває необхідність усвідомлення і регіональної специфіки розвитку сакрального мистецтва, церковно-пісенних традицій, які виявляють вікову стійкість і на сьогодні є частиною буття народу.

Розвиток церковно-пісенних традицій Закарпаття XVII-XIX століть містить ще багато нез'ясованого, зокрема усвідомлення освітніх процесів, які впливали на збереження давніх форм ірмолойних напівів. Внаслідок цього, сформувалося дещо неповне уявлення про традиції церковного співу тієї доби, що вказує на необхідність відтворення більш повної картини розвитку церковно-музичної освіти Закарпаття.

Важливу роль у збереженні давніх традицій церковного співу на Закарпатті належала Мукачівським єпископам, які своєю діяльною участю сприяли формуванню духовних навчальних закладів, відкриттю народних шкіл у краї.

У сучасних наукових дослідженнях розглядається досить різностороння проблематика церковної історії Закарпаття, особливо діяльності єпископів у розвитку

освіти, культури, сакрального мистецтва (Д.Данилюк [1], А.Пекар [5-6], В.Фенич [10], М.Приймич [11] та ряд ін.)

При безсумнівній науковій значущості праць, все ж актуальною постає потреба здійснення узагальнень стосовно розвитку церковно-пісенних традицій на Закарпатті XVIII– поч. XX століть, що ставимо за **мету** у нашій статті.

З давніх часів навчання основ літургійних відправ, церковного співу відбувалось при монастирських школах, кафедральних соборах, парафіяльних церквах, у старших священників, дякоучителів, та все ж проблематикою освіти, заснування шкіл довший час у Мукачівській єпархії займалися єпископи.

На кінець XVII століття, після назначення апостольським адміністратором Мукачівської єпархії, Йосиф де Камеліс (1689–1706) провів ряд заходів щодо вдосконалення єпархіального управління, відкриття церковних шкіл, зміцнення матеріального становище єпархії, покращення соціального статусу духовенства, розглядав питання встановлення грошових дотацій для навчання молоді в Трнавському університеті. Важливою його заслугою було видання у Трnavі „Катехизису” (1698), „Буквар язика словенска”(1699) задля вивчення правд віри та мови, що в цілому заклало важливі основи поширення грамоти серед різних верств народу [5, с.185].

Вагомими досягнення виділяється єпископ Михаїл-Мануїл Ольшавський (1743 – 1767), який домігся значних успіхів у справі утвердження незалежності Мукачівської єпархії, сприяв відкриттю навчальних закладів для навчання молоді східного обряду.

Активну позицію та ініціативи єпископа М.-М. Ольшавського підтримувала Імператриця Марія-Терезія, зокрема у справі відкриття Мукачівської богословської школи (1744–1776), ряду шкіл у Марія-Повчі, Надь-Бані, в Марамороському Сиготі, в с.Турці.

Значну увагу у Мукачівській богословській школі приділялась ґрунтовному засвоєнню церковного співу, жанрів церковної монодії, що відображено у правилах („Regulae pro Scholis Mukacsiensibus”), затверджених єпископом Ольшавським [7]. Також у правилах школи визначено і ряд вимог щодо обсягу знань для вступників, внутрішнього розпорядку діяльності закладу, зокрема, бажаючі навчатись на священника повинні виявити на вступних іспитах знання з читання, навик володіння скорописним письмом, добре знати такі жанри церковних співів як *прокімни*, *тропарі*, *стихири*, *подобні*. Щодо дяківських іспитів, то поряд із грамотою, вступники повинні виявити знання наспівів Утрені, Вечірні, Октоїха.

У школі молодь вивчала богослов'я, мораль, латинську мову, церковний спів. Учнів поділяли на „богословів” (майбутніх священників) та „ірмолоїстів” (дяків), які отримали назву від посібника Ірмологіона, на основі якого засвоювали нотну грамоту, церковні *наспіви*. Обов'язковим для всіх було проходження практики церковного співу на двох крилосах, участь у богослужіннях, проведення катехизації. Сам єпископ М.-М.Ольшавський переписав Ірмолой, про що йдеться у листі до ігумена Повчанського монастиря Сильвестра Ковейчака, у якому просить передати йому “...ірмолой малий мою рукою писаний” [2, 257].

Продовжувачем справи М.-М.Ольшавського вважається єпископ Іван Брадач (1767–1772), який протягом семи років очолював Мукачівську богословську школу. На Мукачівському соборі (відбувся 29 січня у 1764 році) І.Брадача обрали посланцем до Відня, як повіреного від єпархії у справі усунення суперечок між духовенством латинського і східного обряду. На сьогодні збережена значна кількість листів переписки між єпископом М.-М.Ольшавським та І. Брадачем, зокрема за 1765рік (37 листів М.М.Ольшавського та 40 листів І.Брадача), за 1766 рік (51 лист М.М.Ольшавського та 30 листів І.Брадача), ряд документів за 1766–1767 роки [3], які засвідчують надзвичайну активну діяльність І.Брадача у Відні. Його успіхи добре

ілюструє циркуляр за 1766 рік М.М.Ольшавського, де повідомляється про рішення Австрійської імператриці Марії-Терезії щодо скасування підпорядкованості греко-католицьких священиків латинським, зокрема сплати їм штолових та річних доходів [4].

І.Брадач проводив активну діяльність щодо відстоювання незалежності Мукачівської єпархії від претензій Егерських латинських єпископів. З цього приводу важливим документом є протоколи його зустрічі з Егерським єпископом Каролем Естергазі, у яких демонструється позиція І.Брадача щодо необхідності підготовки грамотних священиків, збереження східної обрядовості, важливості знань церковного співу, чим нехтували в Егерській семінарії [8, с.146–147].

Піклуючись за розвиток освіти, І.Брадач 1770 року опублікував у Відні “Букварь или руководіе хотящым оучитися письмены русско-славенских книгъ” та “Сборникъ церковныхъ моленій”. За короткий період своєї діяльності він спрямував всі сили на допомогу духовенству, розвитку освіти, організації діяльності початкових шкіл, відзначався добродійністю, уважністю до проблем бідних, сиріт і вдовиць та вимогливістю щодо виконання службових обов’язків священиками та дякоучителями.

Значне піднесення культурно-освітнього рівня в краї відбулося в час пастирсько-просвітницької діяльності Мукачівського єпископа Андрія Бачинського (1772–1809). Його повчання торкалися широкого кола питань – організації єпархіального управління, навчання дітей, молоді, відкриття навчальних закладів, поширення євангелізації серед населення краю, утвердження християнської етики, моралі в основі людських стосунків.

Значні позитивні зміни та реформування в освіті, залучення широких верств населення до освітніх перебудов відбувались із введенням закону “Ratio educationis” [9, 18–19]. Серед освітніх заходів важливою подією було заснування в 1775 році у Відні при церкві св.Варвари семінарії („Barbareum”) для греко-католицьких єпархій Австро-Угорщини, що дало можливість навчатись молоді і прилучатись до здобутків європейської культури.

Однак, з одного боку відкрився шлях для навчання молоді у закладах Відня, Трнави, Будина, Егера, Львова, а з іншого – відбувались асиміляційні процеси, які проявлялись у переході на латинський обряд чи занедбанні свого, що сприяло поступовому процесові денационалізації малочисельної інтелігенції, яка була представлена духовенством.

Дієві заходи в протистоянні асиміляційним процесам простежуються протягом всієї діяльності А.Бачинського. Він піклувався навчанням молоді, акцентував увагу на необхідність знання рідної мови, релігії та церковного співу. Випускників латинських семінарій, які бажали отримати священицький сан, проте недостатньо володіли мовою східного обряду, єпископ відправляв на перепідготовку в Мукачівський та Маріяповчанський монастирі.

У єпископських розпорядженнях А.Бачинський наказував парохам ретельно виконувати свої обов’язки, дотримуватись канонічних приписів у церковних відправах, вимагав розтлумачувати народу зміст Літургії та активно залучати всіх парафіян до співу.

Важливими були його ініціативи у відкритті у кожному намісницькому окрузі шкіл, заснуванні в Ужгороді єпархіальної семінарії (1778 р.), учительської „препарандії” (1794 р.) (від латинського *praeparatio* – підготовка, *praeparo* – наперед підготувати), у якій готували дякоучителів для елементарних шкіл.

Під впливом просвітницьких ідей на кінець XVIII століття цісарський двір змінює відношення щодо ролі Церкви і духовенства, ставлячи перед ними завдання служінню державі на рівні службовців [6, с.144–145]. У цей період А.Бачинський проводить

переговори з Угорською намісницькою радою в питаннях виділення державних коштів, дотацій греко-католицьким парафіям, підписує ряд угод із заступником голови ради графом П.Фестетічем, у яких регулювались питання матеріального забезпечення пароха, дякоучителя, церковника (паламаря). За угодою для парохів, півцоучителів (дякоучителів), виділялись земельні наділи для ведення господарства, спорудження будинків, встановлювалась відповідна оплата праці, визначались приміщення для навчання дітей, декларувалось їх звільнення від панщини, податків, що в цілому покращувало матеріальний стан духовенства та сприяло піднесенню їх загального соціального статусу [6, с. 157].

Єпископ А.Бачинський протягом всієї діяльності турбувався вихованням і навчанням молоді, організацією початкових шкіл при церквах, опікувався мистецьким рухом розбудови нових кам'яних церков, оформленням внутрішніх інтер'єрів церковних храмів, іконописом, матеріальним і духовним життям священиків, дякоучителів та парафіян, вимагав дотримання чітких приписів у богослужбових відправах.

На кінець XIX століття простежується у церковному співі поява різноманітних варіантів з елементами народної пісенності етнічного характеру. Такий стан вимагав їх впорядкування та приведення до однотайності, що згодом здійснив своїми заходами єпископ Юлій Фірцак (1891–1912). За його ініціативи було здійснено записи богослужбових співів І.Бокшаєм, регентом кафедрального собору в Ужгороді і видано під назвою „*Церковное Простопініє*” у 1906 році.

Ю.Фірцак відзначився і багатьма стараннями у покращанні життя народу, започаткувавши соціальну допомогу збіднілим верствам населення, а для розвитку освіти і поповнення педагогічних кадрів відкрив жіночу учительську семінарію [6, с.191].

Таким чином, освітні реформи Австрійського уряду в другій половині XVIII століття, активна діяльність єпископів у відкритті навчальних закладів Мукачівської богословської школи, Ужгородської семінарії та Учительської гімназії, здійснення ряду заходів щодо покращення матеріального становища священиків, дякоучителів заклало міцний фундамент для розвитку культури і освіти, проникнення в побут народу глибоких основ християнської духовності, етики, моралі, утвердження церковно-співочих традицій, поширення давніх форм ірмолойних напівів у навчальній і богослужбовій практиці на Закарпатті.

Однією із характерних ознак богослужбових відправ XVIII-XIX століть є участь двох крилосів, що передбачало антифонний вид співу. Практика навчальних закладів безумовно поширювалась на парафіяльні осередки по всій Мукачівській єпархії, однак залишаються відкритими питання її збереження у церковно-пісенних традиціях сучасності.

Церковний спів як частина духовного буття народу на сьогодні є важливим надбанням сакральної співочої культури Закарпаття, яка формувалась в контексті українсько-європейських історичних та культурно-мистецьких процесів XVII – XIX ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данилюк Д. Андрій Федорович Бачинський – видатний церковний і культурно-освітній діяч Закарпаття // Важливі віхи в історії Мукачівської греко-католицької єпархії / Д. Данилюк. – Ужгород, 1998. – С. 21–24.
2. Годинка А. Переписка М.-М.Ольшавського з ігуменами ЧСВВ // Записки ЧСВВ / А. Годинка. – Львів, 1935. – Т. VI. – Вип. 1–2. – С. 257.
3. Листи І.Брадача та М.-М.Ольшавського. ДАЗО, ф.151.оп.№1, справа № 1950; ф.151. оп.№1, справа № 2015– № 2016; ф.151, оп.№1, справа № 2049.

4. Циркуляр єпископа М.-М.Ольшавського за 1766 рік. ДАЗО, ф.151, оп.№1, справа № 2015, ст. 43-46.
5. Пекар А. ЧСВВ: Нариси історії церкви Закарпаття / А. Пекар. – Рим – Львів: Видавництво „Місіонер”, 1997. – Т. I. – 323 с.
6. Пекар А., ЧСВВ: Нариси історії церкви Закарпаття / А. Пекар. – Рим – Львів: Видавництво „Місіонер”, 1997. – Т. II. – 492 с.
7. Лелекач М. Мукачівська Богословська школа (1744–1776) // Літературна неділя / М. Лелекач. – Ужгород, 1943. – № 20. – С. 237–250.
8. Лучкай М. Історія карпатських русинів: У шести томах. – Т.IV. / М.Лучкай. – Ужгород: ВАТ „Видавництво „Закарпаття”, 2003. – 328 с., іл.
9. Мишанич О. Кризь віки: Літ.- крит. та історіогр. статті й дослідження / О. Мишанич. – Київ: АТ „ОБЕРЕГИ”, 1996. – 352 с.
10. Фенич В.І. Греко-католицька церква в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття (1771 – 1867 рр.) Дис. ...канд. іст. наук. –Ужгород, 1997.
11. Приймич М. Декоративне різьблення у сакральному мистецтві Закарпаття XVII – XIX ст. : Автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства : 17.00.06. / Львівська академія мистецтв. – Ужгород: МПП „Гражда”, 2001. – 19 с.

АННОТАЦІЯ

В статтє исследується діяльність Мукачевських єпископов, направлена на развитие образования на Закарпаття XVIII – начала XX вв. Рассматривается их активная позиция в открытии Мукачевской богословской школы, духовной семинарии, учительской гимназии, народных школ, сохранении традиций церковного пения.

Ключевые слова: *єпископ, образование, церковное пение, школа, Ирмологион.*

SUMMARY

The activities of the bishops of Mukachevo in the development of education in the Transcarpathia of XVIII - early XX centuries in considered in the article.

In this article we have tracked presence Heirmologia in theological school of Transcarpathia, their use in divine service practice.

Researches of practice of studying of church singing, the analysis of decisions of religious assemblies, monastic rules confirm uses antifons as a kind of singing with participation of two choirs during two centuries. Choir singing also has been authorized in practice educational institutions and it was distributed on all diocese.

The actions of the bishops of Mukachevo in the establishing of the theological school, seminary, teaching school, public schools, preserving the traditions of church music are determined.

Nowadays of church singing as a part of spiritual existence of sacral-singing culture, formed in the context of ukrainian-european historical and cultural art processes of XVII – XIX centuries.

Keywords: *bishop, education, church singing, school, heirmologia.*